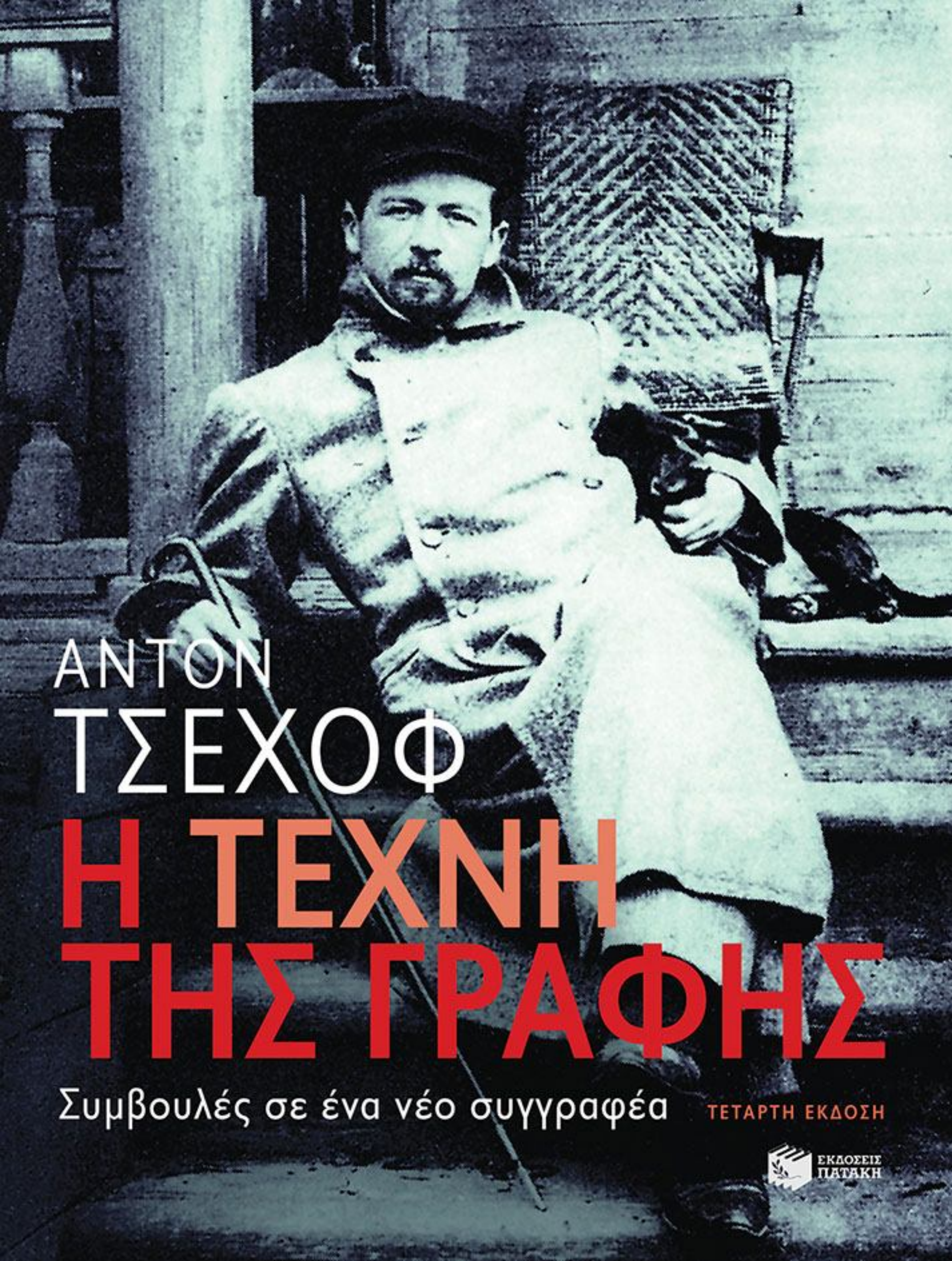

ANTON
ΤΣΕΧΟΦ

Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

Συμβουλές σε ένα νέο συγγραφέα

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΓΕΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	
ΓΙΑΤΙ ΓΡΑΦΟΥΜΕ	
Γιατί γράφω	41
Ούτε για το χρήμα ούτε για τη φήμη	42
Ευθυμία και μελαγχολικά διηγήματα	44
Οι φυσικοί νόμοι	45
Επιθυμία για γράψιμο, επιθυμία για ζωή	46
ΓΙΑ ΠΟΙΟΝ ΓΡΑΦΟΥΜΕ	
Να μη γράφεις για τον εαυτό σου, αλλά για τον αναγνώστη	49
Το κοινό του συγγραφέα	51
Για τους συγχρόνους	52
Να γνωρίζεις τους αναγνώστες σου	54
Να γράφεις για τους γαστρονόμους	55
ΤΙ ΝΑ ΓΡΑΦΟΥΜΕ ΚΑΙ ΠΩΣ	
Πώς να μη γράφουμε	59
Χωρίς πλοκή και χωρίς τέλος	60
Η μικρή καθημερινή ζωή	61
Διάβαζε, κοίταζε γύρω σου και άκουγε	62
Να δοκιμάζεις όλα τα θέματα	63
Να γράφεις με φροντίδα, αλλά όχι υπερβολική	64
Το θέμα δεν είναι αυτά που είδα, αλλά το πώς τα είδα	65
Να σβήνεις αλύπητα	66
Η αστυνομία της λογοτεχνίας	67
Η συντομία	68
Όχι δικαστής, αλλά μάρτυρας	69
Από το όνειρο στο διήγημα	71

Η τέχνη δεν έχει ως προορισμό να λύνει τα προβλήματα ...	72
Σκιαγραφώντας μια πιστή απεικόνιση της ζωής	74
Ο Σωκράτης και η μαγείρισσα	75

ΠΟΤΕ ΝΑ ΓΡΑΦΟΥΜΕ ΚΑΙ ΜΕ ΠΟΙΟ ΡΥΘΜΟ

Να περιμένετε ένα χρόνο	79
Η αποθήκη του συγγραφέα	80
Πέντε με έξι μέρες	82
Ενάμισης χρόνος	83
Ο ρυθμός	84
Ποτέ να μη βιάζεσαι	85

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΙΔΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

ΝΑ ΕΙΣΤΕ ΦΙΛΑΛΗΘΕΙΣ

Έξι προϋποθέσεις	91
Ούτε αρωματοπώλης ούτε ζαχαροπλάστης	92
Τίποτε δεν έρχεται στην τύχη	94
Πραγματικά δεδομένα και λογοτεχνικές συμβάσεις	95
Ένα παράδειγμα	97
Μην επινοείς πόνους που δε δοκίμασες εσύ ο ίδιος	98
Στην τέχνη δεν μπορείς να λες ψέματα	100
Μη λες ψέματα στον ίδιο σου τον εαυτό	101
Να είσαι απελευθερωμένος από τη βία και το ψέμα	104

ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ

Αρκούμαι στις περιγραφές	109
Να μην κουράζεις τον αναγνώστη	110
Να αισθάνεσαι τη μυρωδιά	111
Μυρωδιά καλοκαιριού	112
Μυρωδιά σανού	113
Να ψηλαφίζεις με τα χέρια	114
Περιγραφές της φύσης: ιδιαιτερότητες	115
Περιγραφές της φύσης: απλότητα	116
Περιγραφές της φύσης: όχι υπερβολές	117
Περιγραφές ψυχικών καταστάσεων	119
Λεπτομέρειες	120

Χωρίς γραβάτα και με γιλέκο ανοιχτό	121
ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ	
Ο αριθμός των προσώπων	125
Στο επίκεντρο δυο βασικές φιγούρες	126
Περιττές φιγούρες	127
Πρόσωπα ζωντανά	128
Τα πρόσωπα και το φόντο	130
Τα πρόσωπα και το πλήθος	132
Παίρνοντας τα πρόσωπα στ' αστεία	133
Οι τοπικές αρχές	135
Γυναικεία πρόσωπα	136
Αρρώστιες και γιατροί	137
Πλούσιοι και χρεοκοπημένοι	139
Οι μεθύστακες	140
Ο Ναπολέον	141
ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ	
Να κλάις χωρίς να το συνειδητοποιεί ο αναγνώστης	145
Να ξέρεις να υποφέρεις	146
Να γράφεις ψυχρά	148
Σαν φίλτρο	149
Δάκρυα	150
ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΠΟΦΕΥΓΟΥΜΕ	
Να μην κάνουμε τους τσαρλατάνους	153
Να γράφουμε, ναι. Να κάνουμε κήρυγμα, όχι	154
Μην κάνετε το δάσκαλο	156
Αφήστε στην άκρη το περιστασιακό	157
Στολίδια	158
Το γλωσσικό ιδίωμα των δημοσίων υπαλλήλων	159
Μη φοβάστε να έχετε ύφος ανόητου	160
Να αγνοείτε τις κατηγορίες	161
Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	
Μια ζωή περιορισμένη	165
Το φιλολογικό περιβάλλον	167

Η Ακαδημία επιστημών	168
Η διανόηση	170
Πουλιά πάνω σ' ένα σωρό με κοπριά	172
Αποχή από την πολιτική	173
Νέοι και γέροι στους κόλπους της σύνταξης	175
Να αρνείστε τη λογοκρισία	177
Τα ρωσικά περιοδικά	179
Πού πρέπει να δημοσιεύουμε	180
Ζήλια	182
Ο συγγραφέας ανήκει στους κοινούς θνητούς	184
Αλληλεγγύη μεταξύ των συγγραφέων;	186
ΜΕΡΙΚΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ	
Αφιερώσεις	191
Τίτλοι	192
Προσδιορισμοί και επιρρήματα	194
Ημερομηνίες	195
Λέξεις ξένες και σπάνιες	196
Παρενθέσεις, παύλες και κόμματα	197
Ονόματα	198
Ονόματα	199
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ	201

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΟΥ ΠΙΕΡΟ ΒΡΥΝΕΛΛΟ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

Τη μετάφραση της Εισαγωγής έκανα από τη γαλλική έκδοση του βιβλίου, εκτός από τα τμήματα τα οποία αποτελούν αποσπάσματα επιστολών του Τσέχοφ. Αυτά τα αποσπάσματα, όπως και τα κείμενα των 99 επιστολών που περιέχονται στο βιβλίο, μετέφρασα από τα ρωσικά.

Βασίλης Ντινόπουλος

Σ' αυτό το βιβλίο ταξινομούνται διάφορες συμβουλές του Αντόν Πάβλοβιτς Τσέχοφ, επιλεγμένες από επιστολές του, που είχαν ως σκοπό να χρησιμεύσουν σ' αυτούς που γράφουν. Πρόκειται για προσεκτικά επιλεγμένα σημεία, για υποδείξεις τις οποίες ο μεγάλος Ρώσος συγγραφέας είχε αντλήσει από την ίδια του την πείρα ως αναγνώστη και ως συγγραφέα. «Μια κακή κριτική αξίζει πιο πολύ από το τίποτε... δε νομίζεις;»¹ έγραφε στο μεγαλύτερο αδερφό του, Αλέξανδρο, προσπαθώντας να τον βοηθήσει, απαλύνοντας τη μοναξιά που συνοδεύει το γράψιμο. Σ' ένα γράμμα του στον Μαξίμ Γκόρκι, ο Τσέχοφ παρατηρούσε: «Δε μας κλείνουν τις πόρτες επειδή γράφουμε. Αντίθετα, γράφουμε επειδή μας κλείνουν τις πόρτες και δεν έχουμε τι άλλο να κάνουμε»².

Στο σημειωματάριό του ειρωνευόταν το ρόλο μιας συγκεκριμένης κριτικής. «Η γνώμη ενός καθηγη-

---

1. Επιστολή στον Αλ. Τσέχοφ, Μόσχα, 19 Μαΐου 1886.

2. Επιστολή στον Μαξίμ Γκόρκι, Γιάλτα, 18 Ιανουαρίου 1899.

τή: αυτό που έχει σημασία δεν είναι ο Σαϊξπηρ, αλλά τα σχόλια για τον Σαϊξπηρ». Γι' αυτό το λόγο στο μικρό αυτό βιβλίο προτείνονται, χωρίς σχόλια, οι συμβουλές του Τσέχοφ, και καλείται ο αναγνώστης να τις προσέξει με σοβαρότητα. Αρχικά, είχαν προσωπικό χαρακτήρα και στόχους, αλλά οι υποδείξεις ενός μεγάλου συγγραφέα μπορούν να χρησιμεύσουν στον καθένα. Από τη σκέψη αυτή προήλθε η ιδέα για ένα βιβλίο που να περιέχει πολλές ενότλητες θεμάτων.

ΕΙΧΑ ΠΟΛΥ ΚΑΙΡΟ ΝΑ ΠΙΩ ΣΑΜΠΑΝΙΑ

Ο Τσέχοφ σ' ένα γράμμα του σημείωνε: «Να διαβάσω για τον εαυτό μου οποιαδήποτε λεπτομέρεια—κι ακόμα περισσότερο να γράφω για τον τύπο—είναι για μένα αληθινό μαρτύριο»³. Διαβάζοντας αυτές τις λέξεις, διστάζει κανείς να σκιαγραφήσει τη ζωή οποιουδήποτε ανθρώπου, και όχι μόνο του Αντόν Τσέχοφ. Είναι καλύτερα, λοιπόν, η σκιαγράφηση να γίνει με τα δικά του λόγια. Ο δέκατος ένατος αιώνας πλησίαζε στο τέλος του, ο συγγραφέας ήταν τριάντα εννιά χρονών και, μην μπορώντας να ξεφύγει από την ανάγκη να αποστείλει ένα σημείωμα για

3. Επιστολή στον Γκριγκόρι Ροσσόλιμο, Γιάλτα, 11 Οκτωβρίου 1899.

τη ζωή του, συνέθεσε την παρακάτω σύντομη αυτοβιογραφία:

Ο υπογράφων, Α. Π. Τσέχοφ, γεννήθηκα στις 17 Ιανουαρίου 1860, στο Ταγκανρόγκ. Γράφτηκα πρώτα στο ελληνικό σχολείο της εκκλησίας του Αγίου Κωνσταντίνου, κι ύστερα στο λύκειο του Ταγκανρόγκ. Το 1879 έγινα δεκτός στην ιατρική σχολή του πανεπιστημίου της Μόσχας. Γενικά τότε, δεν είχα ιδέα για τις πανεπιστημιακές σχολές, και δε θυμάμαι τώρα τους λόγους που μ' έκαναν να επιλέξω αυτή τη σχολή, αλλά ούτε και το μετάνιωσα. Από τον πρώτο χρόνο στο πανεπιστήμιο, άρχισα να γράφω για εβδομαδιαία περιοδικά και εφημερίδες, και στις αρχές της δεκαετίας του 1880 αυτές οι φιλολογικές μου ασχολίες είχαν πάρει χαρακτήρα μόνιμο και επαγγελματικό. Το 1888 μού απένειμαν το βραβείο Πούσκιν. Το 1890, ταξίδεψα στο νησί Σαχαλίνη με σκοπό να μπορέσω να γράψω ένα βιβλίο για τις σωφρονιστικές αποικίες μας και για τα κάτεργα. Χωρίς να υπολογίζω τα δικαστικά χρονικά, τις αναλύσεις, τα συμπληρώματα, τα μικρά άρθρα, όλα αυτά που μόρεσα να γράφω καθημερινά για τις εφημερίδες, και τα οποία θα δυσκολευόμουν τώρα να προσπαθήσω να συγκεντρώσω μετά από είκοσι χρόνια λογοτεχνικής δραστηριότητας, έχω γράψει και δημοσιεύσει περισσότερες από πέντε χιλιάδες τυπωμένες σελίδες με τη μορ-

φή μικρών και μεγάλων διηγημάτων. Έχω γράψει επίσης και για το θέατρο.

Είμαι βέβαιος πως το γεγονός ότι ασχολήθηκα με την ιατρική έχει επηρεάσει σοβαρά τη λογοτεχνική μου δραστηριότητα. Αυτό έχει διευρύνει σημαντικά το πεδίο των παρατηρήσεών μου και εμπλουτίζει τις γνώσεις μου, των οποίων την πραγματική αξία για μένα ως συγγραφέα μόνο εκείνος που είναι ο ίδιος γιατρός μπορεί να καταλάβει. Η ιατρική έχει, επίσης, συμβάλει στον προσανατολισμό μου, αποτρέποντάς με, ίσως, από πολλά σφάλματα. Δεδομένου ότι είμαι γνώστης των φυσικών επιστημών και της επιστημονικής μεθόδου, είμαι πάντοτε πολύ προσεκτικός. Επίσης, όπου ήταν δυνατό, προσπαθούσα να λαμβάνω υπόψη μου τα επιστημονικά δεδομένα. Όπου αυτό ήταν αδύνατο, προτιμούσα να μη γράφω καθόλου. Με την ευκαιρία αυτή, έκανα την παρατήρηση ότι δεν είναι πάντοτε δυνατό να συμπίπτουν οι συμβάσεις της δημιουργίας με τα επιστημονικά δεδομένα. Δεν μπορεί κανείς να παρουσιάσει στη σκηνή το θάνατο από δηλητηρίαση όπως αυτός συμβαίνει στην πραγματικότητα. Μολαταύτα, ακόμα κι αν επισημάναμε αυτές τις συμβάσεις, πρέπει να δώσουμε την εντύπωση ότι λάβαμε υπόψη τα επιστημονικά δεδομένα. Με άλλα λόγια, ο θεατής ή ο αναγνώστης πρέπει να καταλάβει καλά ότι δεν πρόκειται παρά για μια συμβατική συνθήκη και ότι έχει να

κάνει μ' έναν καλά πληροφορημένο συγγραφέα. Δεν ανήκω στους συγγραφείς εκείνους που παίρνουν αρνητική θέση έναντι της επιστήμης, και δε θα ήθελα, από την άλλη, να είμαι κι εγώ σαν μερικούς που όλα τα καταφέρνουν με μοναδική βοήθεια το καθαρό μυαλό τους.

Όσο για την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος, από φοιτητής ακόμα εργάστηκα στο επαρχιακό νοσοκομείο Βοσχερσένκ (κοιτά στη νέα Ιερουσαλήμ) υπό το διάστημα παθολόγο Π. Α. Αρχαγγέλσκι, και μετά ήμουν για μικρό χρονικό διάστημα γιατρός στο νοσοκομείο του Ζβενιγκόροντ. Κατά τη διάρκεια της επιδημίας της χολέρας (1892-1893) ήμουν διευθυντής στον τομέα του Μελίχοβο, στην περιφέρεια Σερπούκοφ⁴.

Ο Τσέχοφ δεν αναφέρει πουθενά την αρρώστια του. Μιλούσε γι' αυτή μόνο στους φίλους του, υποτιμώντας τη σοβαρότητά της. Στα δεκαπέντε του χρόνια, λίγο έλειψε να πεθάνει από περιτονίτιδα, η οποία του άφησε σοβαρά εντερικά προβλήματα. Στα είκοσι τέσσερα έκανε για πρώτη φορά αιμόπτυση, η οποία οφειλόταν σε φυματίωση. Στην ηλικία των τριάντα εφτά χρονών το κακό επιδεινώθηκε. Βρισκόταν μια μέρα σ' ένα εστιατόριο στη Μόσχα, συντροφιά με

---

4. Στην ίδια επιστολή.

τον εκδότΗ του, Σουβόριν. Ο Ρέυμοντ Κάρβερ, σ' ένα περίφημο διήγημα αφιερωμένο στο δάσκαλό του Τσέχοφ, ανασυνθέτει το επεισόδιο: «Μόλις κάθισε απέναντι από τον Σουβόριν, ξαφνικά, χωρίς καμιά προηγούμενη ένδειξη, άρχισε να βγαίνει απ' το στόμα του μεγάλη ποσότητα αίματος. Ο Σουβόριν και δυο από το προσωπικό του εστιατορίου τον συνόδεψαν στις τουαλέτες, όπου προσπάθησαν, χωρίς επιτυχία, να ανακόψουν την αιμορραγία με επιθέματα πάγου». Στη συνέχεια ο συγγραφέας νοσηλεύτηκε σε κλινική. «Όταν ο Σουβόριν πήγε να τον επισκεφθεί, ο Τσέχοφ τον παρακάλεσε να τον συγχωρήσει για το “σκάνδαλο” που είχε προκαλέσει στο εστιατόριο τρεις μέρες νωρίτερα, αλλά αρνήθηκε, με αρκετή επιμονή, τη σοβαρότητα της κατάστασής του». «Ενώ έφτυνε το αίμα σε μια λεκάνη, σημείωνε ο Σουβόριν στο προσωπικό του ημερολόγιο, γελούσε και αστειευόταν, ως συνήθως».

Άρχισε να περνάει τους χειμώνες του στην Κριμαία. Έκανε και κάποια ταξίδια, με την ελπίδα να καταφέρει να θεραπευτεί. Ένα καλοκαίρι, μαζί με την ηθοποιό Όλγα Κνίππερ, την οποία είχε παντρευτεί τρία χρόνια νωρίτερα, πήγε στο Μπαντβάιλερ, στο Μέλανα Δρυμό, ιαματικό κέντρο στη Γερμανία που συνιστούσαν για τους φυματικούς.

Μια νύχτα, ο Τσέχοφ ζήτησε γιατρό, κάτι που

ποτέ δεν είχε κάνει μέχρι τότε στη ζωή του. Η Όλγα έστειλε να αναζητήσουν ένα γιατρό και έφερε λίγο πάγο. Ύστερα, χωρίς να μιλάει, άρχισε να σπάει τον πάγο στο πλακόστρωτο, με τη βοήθεια ενός Ρώσου φοιτητή που έμενε στο ίδιο ξενοδοχείο.

«Ο γιατρός Σβέρερ ήρθε —έγραψε στο ημερολόγιό της— και με μια στοργική γλυκύτητα άρχισε να μιλάει, αγκαλιάζοντας τον Αντόν Πάβλοβιτς. Αυτός ανασηκώθηκε με μια ασυνήθιστη γενναιότητα, κάθισε στο κρεβάτι και με φωνή δυνατή και πεντακάθαρη είπε: “*Ich sterbe*”⁵. Ο γιατρός τον ηρέμησε, πήρε μια σύριγγα και του έκανε μια ένεση καμφοράς. Ύστερα πρόσταξε να του φέρουν σαμπάνια. Ο Αντόν Πάβλοβιτς πήρε το στενό και ψηλό ποτήρι, γεμάτο ως επάνω, έριξε μια ματιά γύρω του, μου χαμογέλασε και είπε: “Είχα πολύ καιρό να πιω σαμπάνια”. Άδειασε εντελώς το ποτήρι, ξαναπλάγιασε απαλά προς το αριστερό πλευρό, εγώ μόλις πρόλαβα να τον πλησιάσω και να σκύψω πάνω του, να του μιλήσω. Δεν ανέπνεε πια. Αποκοιμήθηκε γλυκά γλυκά, όπως ένα μικρό παιδί...

»Κι όταν αυτός που υπήρξε ο Αντόν Πάβλοβιτς έφυγε από κοντά μας, μια πεταλούδα της νύχτας, ολόγκριζη και τεράστια σε μέγεθος, μπήκε από το

---

5. Πεθαίνω, στα γερμανικά.

παράθυρο κι άρχισε να χτυπάει διαστικά και λυπη-
τερά στους τοίχους, στο ταβάνι, στη λάμπα, σαν να
ψυχορραγούσε».

Ήταν στις 2 Ιουλίου του 1904. Ο Τσέχοφ ήταν
σαράντα τεσσάρων χρονών.

ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΚΟΛΑΣΜΕΝΩΝ

Ένα βήμα πίσω. Στα τριάντα του χρόνια ο Τσέ-
χοφ επιχείρησε ένα ταξίδι στη Σαχαλίνη, στο νησί
των εξόριστων. Τα γράμματα που έστελνε από εκεί
αποτελούν πολύ σημαντικό μέρος της αλληλογρα-
φίας του. Σε πολλά από αυτά βλέπει κανείς να ανα-
δεικνύονται τα βαθύτερα κίνητρα της γραφής του
συγγραφέα: την ηθική δύναμη που καθοδηγούσε την
πένα του, αλλά και τη θέληση να ξεπερνάει προο-
δευτικά όλα τα εμπόδια που παρεμβάλλονταν ανά-
μεσα στην εμπειρία που βίωνε και στη λογοτεχνι-
κή μετάπλάσή της. Ο στενός κύκλος του συγγρα-
φέα δεν καταλάβαινε τους λόγους ενός τόσο κοπια-
στικού εγχειρήματος. Στον εκδότη του, Σουβόριν, ο
οποίος του μιλούσε για άχρηστο ταξίδι, απάντησε:

Η Σαχαλίνη δεν μπορεί να είναι άχρηστη
και χωρίς ενδιαφέρον παρά μόνο για μια κοι-
νωνία η οποία δεν εξορίζει εκεί χιλιάδες αν-
θρώπους και δεν ξοδεύει σ' αυτή εκατομμύ-

ρια ρούβλια. [...] Η Σαχαλίνη είναι ο τόπος των πιο ανυπόφορων μαρτυριών στα οποία είναι δυνατό να υποβάλλεται ο άνθρωπος, ελεύθερος ή φυλακισμένος. [...] Λυπάμαι που δεν είμαι συναισθηματικός, αλλιώς, θα έλεγα ότι σε μέρη όπως η Σαχαλίνη θα έπρεπε να πηγαίνουμε για προσκύνημα, όπως οι Τούρκοι πηγαίνουν στη Μέκκα. Αλλά και οι άνθρωποι της θάλασσας και όσοι μελετούν τα προβλήματα στις φυλακές πρέπει να βλέπουν, ειδικά τη Σαχαλίνη, όπως οι στρατιωτικοί βλέπουν τη Σεβαστούπολη. Από τα βιβλία που διάβασα και διαβάζω, φαίνεται ότι αφήσαμε να σαπίζουν στις φυλακές εκατομμύρια άνθρωποι, τους αφήσαμε άδικα, χωρίς σκέψη, με βάρβαρο τρόπο. Διώξαμε ανθρώπους στο κρύο, αλυσοδεμένους, δεκάδες χιλιάδες βέρστια⁶ μακριά, τους μολύναμε με σύφιλη, τους διαφθείραμε, αυξήσαμε τους εγκληματίες, και για όλα αυτά ρίχνουμε την ευθύνη στους κοκκινομούτηδες επόπτες της φυλακής. Όλη η προηγμένη Ευρώπη γνωρίζει πλέον ότι δεν είναι ευθύνη των φυλάκων, η ευθύνη είναι στον καθένα από μας. Αλλά αυτά μας αφήνουν αδιάφορους, δεν ενδιαφέρουν κανέναν⁷.

Ο Τσέχοφ καταλόγιζε στον «καθένα από μας» την ευθύνη γι' αυτά που γίνονταν σ' ένα, φαινομενι-

6. Παλιά ρωσική μονάδα μήκους ίση με 1067 μέτρα. (Σ.τ.Μ.)

7. Επιστολή στον Αλεξέι Σουβόριν, Μόσχα, 9 Μαρτίου 1890.

κά, τόσο μακρινό μέρος. Να γράφεις για τη Σαχαλίνη ήταν ένας τρόπος να βγεις από την αδιαφορία. Ύπήρχαν, βέβαια, σχετικά βιβλία, αλλά ήταν όλα ασκήσεις ρητορικής. Έγραφε στον εκδότη του: «Μιλώντας γενικά, στη ρωσική μας πατρίδα υπάρχουν ένδεια γεγονότων και φοβερός πλούτος από συλλογισμούς κάθε είδους, πράγμα για το οποίο τώρα είμαι απολύτως πεπεισμένος, διαβάζοντας με ζήλο ό,τι έχει γραφεί για τη Σαχαλίνη»⁸. Αποφάσισε, λοιπόν, να πάει να δει μόνος του. Οι φίλοι του τον συμβούλευαν να ζητήσει συστατικές επιστολές από τις αρχές. Αυτός δεν τους άκουσε.

Το ταξίδι μέσα από τη Σιβηρία ήταν μακρύ και επίπονο. Η έρευνα, επίσης, πολύ κοπιαστική. Έγραφε: «Γύρισα όλες τις αποικίες, μπήκα σε όλες τις ίζμπες και μίλησα με όλους. Στην ταξινόμηση των σημειώσεών μου χρησιμοποίησα το σύστημα των καρτελών, κι έχω ήδη καταγράψει περίπου δέκα χιλιάδες άτομα, αποίκους και κατάδικους. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει στη Σαχαλίνη ούτε ένας άποικος ή κατάδικος που να μην έχει μιλήσει μαζί μου»⁹. Συνάντησε όλες τις «διασημότητες του νησιού»¹⁰.

8. Επιστολή στον Αλ. Σουβόριν, Μόσχα, 23 Φεβρουαρίου 1890.

9. Επιστολή στον Αλ. Σουβόριν, ατμόπλοιο *Βαϊκάλη*, 11 Σεπτεμβρίου 1890.

10. Στην ίδια επιστολή.

Του πρότειναν να πάρει μερικούς βοηθούς, αλλά προτίμησε να εργάζεται μόνος του. Δεν ενδιαφερόταν για τον αριθμό των καρτελών, παρά μόνο για τις συναντήσεις του με τους ανθρώπους, καθώς και γι' αυτά που έβλεπε και δοκίμαζε μέσα του σε όλη τη διάρκεια της έρευνάς του. Στο βιβλίο του εξηγεί: «Ο βασικός σκοπός μου δεν ήταν τα αποτελέσματά, αλλά οι εντυπώσεις που μου έδινε αυτή καθεαυτή η εξέλιξη της έρευνας».

Εξαιτίας μιας επιδημίας χολέρας, ο Τσέχοφ αναγκάστηκε να επιστρέψει από τη θάλασσα της Ιαπωνίας, τον Ινδικό ωκεανό, την Κεϋλάνη και τη διώρυγα του Σουέζ. Φτάνοντας στο σπίτι του, βρέθηκε μπροστά σε έναν όγκο από έγγραφα. Παρά την κόπωση ενός ταξιδιού τριών μηνών, βρήκε τη δύναμη να ξαναρχίσει τη δουλειά. Στον Σουβόριν έγραφε: «Να με, επιτέλους, κάθομαι πάλι στο γραφείο του σπιτιού μου. Προσεύχομαι στην ξεθωριασμένη πατρική μου στέγη και σας γράφω. Έχω τώρα ένα τόσο ωραίο συναίσθημα, σαν να μην είχα καθόλου φύγει απ' το σπίτι. Είμαι γερός και αισιόδοξος, μέχρι το κόκαλο»¹¹.

Ήθελε να κάνει έναν απολογισμό του ταξιδιού του, αλλά, παρά τις χιλιάδες των καρτελών και των

---

11. Επιστολή στον Αλ. Σουβόριν, Μόσχα, 9 Δεκεμβρίου 1890.

προσωπικών επαφών του, δεν το κατόρθωνε. Οι πρώτες προσπάθειές του δεν τον ικανοποιούσαν. Καθώς περνούσε ο καιρός, κατάλαβε το λόγο και μπόρεσε, τελικά, να τελειώσει το βιβλίο, που εκδόθηκε τρία και πλέον χρόνια μετά το ταξίδι του. Έγραψε στον εκδότη του: «Έγραφα πολύ καιρό κι αισθανόμουν ότι ήμουν σε δρόμο εσφαλμένο, έως ότου, τελικά, κατάλαβα το λάθος μου. Συγκεκριμένα, κατάλαβα ότι θα έλεγαν πως με τη “Σαχαλίνη” μου ήθελα να διδάξω, ενώ ταυτόχρονα ένιωθα ότι κρύβω πράγματα και συγκρατιέμαι. Αλλά, μόλις άρχισα να συνειδητοποιώ πόσο παράξενα αισθανόμουν στη Σαχαλίνη, και τι γουρούνια είναι αυτοί εκεί, έγιναν όλα πιο εύκολα και η δουλειά μου άρχισε να γίνεται πυρετώδης»¹².

Το ταξίδι στη Σαχαλίνη βοήθησε τον Τσέχοφ να καταλάβει γιατί έγραφε, και να συγκεντρωθεί στους έσχατους στόχους του. Τα μαθήματα που πήρε, ή ένιωσε να επιβεβαιώνονται μέσα του, είναι ίσως αυτά που έγραψε σε μια σελίδα στο σημειωματάριό του: «Η ζωή είναι μια πορεία προς τη φυλακή. Η αληθινή λογοτεχνία οφείλει να διδάσκει πώς να διαφεύγεις ή να υπόσχεται την ελευθερία».

Σ' ένα γράμμα του έγραψε ότι «η ζωή στη Ρω-

---

12. Επιστολή στον Αλ. Σουβόριν, Μελίχοβο, 28 Ιουλίου 1893.

σία συντρίβει τον άνθρωπο, μέχρι του σημείου να μη μείνει τίποτε από αυτόν, ούτε καν μια υγρή κηλίδα, τον συντρίβει όπως θα τον συνέτριβε ένας βράχος»¹³. Κοίταζε γύρω του κι αισθανόταν αποξενωμένος. Το να γράψει γι' αυτό το θέμα ήταν μια πράξη ελευθερίας, σε μια χώρα όπου «η ελευθερία του τύπου και η ελευθερία της σκέψης είναι ανύπαρκτες [...] όπου η ζωή είναι τόσο αποπνικτική και άθλια, με τόσο λίγη ελπίδα να δούμε να έρχονται καλύτερες μέρες»¹⁴. Δεν ήθελε να παραδίδει μαθήματα, αλλά να είναι «ένας απλός χρονικογράφος», έχοντας ως αντικείμενο την «αλήθεια, απεριόριστη και τίμια»¹⁵.

Η ΖΩΗ ΟΠΩΣ ΕΙΝΑΙ

Ο Τσέχοφ αισθανόταν όλο τον παραλογισμό της αντίθεσης μεταξύ αυτών που λέει κάποιος, αυτών που γράφει και της ζωής που κάνει, μεταξύ αυτού που πιστεύει ότι είναι και αυτού που πράγματι είναι. Μετά από ένα γεύμα που οργανώθηκε σε ανάμνηση της απελευθέρωσης των δούλων, έγραψε στην εφημερίδα του:

---

13. Επιστολή στον Ντμίτρι Γκριγκόροβιτς, Μόσχα, 5 Φεβρουαρίου 1888.

14. Επιστολή στον Αλ. Σουβόριν, Μόσχα, 24 Απριλίου 1899.

15. Επιστολή στη Μαρία Κισελιέβα, Μόσχα, 14 Ιανουαρίου 1887.